Intrarea Armașului

Ana Maria Hariton

Aflată pe traseul străzii Eremia Grigorescu, în apropierea Pieței Gheorghe Cantacuzino, Intrarea Armașului este cuprinsă în Zona protejată 34 – Pitar Moș. Ansamblul în sine, ca formă urbană tipică, nu apare pe Lista Monumentelor Istorice a municipiului București din 2010, pe aceasta figurând doar cele două clădiri ce constituie accesul în intrare (str. Eremia Grigorescu nr. 12 și nr. 14) la pozițiile 1102 și 1103, ca imobile de sfârșit de secol XIX, început de secol XX. Ilustrând o tipologie urbană caracteristică Bucureștiului (intrările – rezultate din ocuparea fundurilor de lot, a parcelelor adânci sau a celor situate în interiorul insulelor), precum și cvasi-totalitatea manifestărilor stilistice ale perioadei interbelice (modernism, modernism clasicizant, Art Deco, stiluri pitoresti-mediteraneene), intrarea Armașului se înscrie coerent în zona cuprinsă între Parcelarea Ioanid și Piața Lahovari, asigurând, prin conformarea sa în „T", o zonă de liniște și intimitate în vecinătatea unei străzi circulate.

Fig.01: Intrarea Armașului. [fotografie de Mihaela Criticos]

Istoric

Actuala stradă Eremia Grigorescu este una dintre cele mai vechi din București, traseul ei putând fi identificat pe planuri încă din secolul al XVIII-lea[1] (spre exemplu, planul din 1770). Terenul viitoarei intrări apare pe planurile succesive ale Bucureștiului – începând cu Planul Borrocziyn 1846 și până în 1911- ca un ansamblu de loturi și funduri de lot din străzile Armașului și Polonă. Întreaga zonă apare pe aceste planuri ca fiind slab construită, fiind dominată de grădini și livezi. În 1911, actuala stradă Eremia Grigorescu era denumită strada Armași / Armașului, nume ce va fi ulterior preluat de ansamblul cunoscut inițial ca Parcelarea Calimachi, Parcul Calimachi sau Aleea Calimachi (în diversele ortografieri: Kalimachy, Callimachi, Callimache, Calimache)[2]. Ana Maria Calimachi primise terenul ca dotă, la căsătoria cu Prințul I. Calimachi (1911), de la mama sa Elena Văcărescu. Aceasta stăpânea loturile din Strada Armași nr. 14 și 16 și cel din strada Polonă 87 din 1892, dată la care au fost cumpărate de la Fredrich Tyr. Ana Maria Calimachi este inițiatoarea parcelării terenului în suprafață de 6.789 mp, lotizare al cărei prim plan este realizat în 1911 de arhitectul Alexandru Tomescu și aprobat în 1931. Fiind prea mari, loturile nu se vând și, în data de 10 martie 1933, se avizează de catre Comisiunea Specială cel de al doilea plan de parcelare propus de același arhitect, cu un număr de 19 loturi. Ulterior, parcelele cu numerele 1-2 și 9-10 au fost comasate de către proprietari. Lucrările de apă, canalizare, iluminat electric, pavaj se execută în 1935 și tot atunci se emite prima autorizație de construire; ultima autorizație de construire se emite în 1939.

Printre proprietarii ulteriori ai parcelelor/clădirilor se numară: Emanuel Tătărescu (Eremia Grigorescu 12 – parcelele 1 și 2 comasate), Maria Hodoș (nr. 12 – parcela nr. 8), Gheorghe și Nicolae Vrăbiescu (nr. 11), Gheorghe Prassa. Imobilul de la nr. 14 (realizat pe parcelele 9 și 10 comasate) figurează în documentația de construire ca având-i drept proprietari pe Octavian Goga și Veturia Goga. Nu se știe dacă Octavian Goga[3] a apucat să locuiască în casă. Soția sa, Veturia Goga (născuta Mureșan, căsătorită Triteanu[4]), cântareață de

1 Conform Studiului istoric de fundamentare Zona protejată Pitar Moș Nr. 34 (autori UAUIM și Quatro Design)

2 Majoritatea datelor istorice referitoare la regimul de proprietate și documentațiile de construire provin din articolul Siminei Stan „Horia Creangă inedit" și din Studiul istoric de fundamentare Zona protejată Pitar Moș Nr. 34 (autori UAUIM și Quatro Design)

3 Octavian Goga (n. 1 aprilie 1881, Rășinari – d. 7 mai 1938, Ciucea), poet ardelean și politician de extremă dreaptă pro-nazist și antisemit, prim-ministrul României de la 28 decembrie 1937 până la 11 februarie 1938 în guvernul Cuza – Goga. Membru al Academiei Române din anul 1920.

4 Mircea Goga, *Veturia Goga, privighetoarea lui Hitler* (București: ed. Rao, 2017); Virgil Lazăr, „Octavian și Veturia Goga", *România Liberă* (16 octombrie 2009).

Fig.02: Imobilul din Intrarea Armașului nr. 1. [fotografie de Mihaela Criticos]

operă, probabil agent secret al Reich-ului[5], a locuit în Intrarea Armașului[6] până în 1946 când a fost condamnată de Tribunalul Poporului și obligată să aibă domiciliul forțat la Ciucea.[7]

Autorii clădirilor sunt arhitecții Ion Giurgea (str. Eremia Grigorescu 12), Marcel Locar, Mircea Sfetescu, Jean Văleanu, Ion Anton Popescu, Mihail Mihalcea, Ștefan Ciocârlan, Ștefan Crețoiu (nr. 12), Tașcu și Maria Ciulli (nr. 9), Horia Creangă[8]– Nicolae Nedelescu – Gheorghe Lungu (nr. 14); Dem Săvulescu,

5 Acuzatie nedovedită, însă susținută atât de familia Goga (Mircea Goga, *Veturia Goga, privighetoarea lui Hitler* (București: ed. Rao, 2017); Zoltan Rostas, *Secolul Coanei Lizica: convorbiri din anii 1985-1986 cu Elisabeta Odobescu-Goga; Jurnalul din perioada 1916-1918* (București: Editura Paideia, 2004) cât și de personalități ale perioadei interbelice, v.Vlaicu Bârna, „Recviem pentru văduva națiunii", *România Literară* 6 (1999).

6 Vlaicu Bârna, „Recviem pentru văduva națiunii", *România Literară* 6 (1999).

7 Mihai Știrbu, „Iubirile scriitorilor: Octavian Goga și Veturia Goga", *Melidonium* (15 iunie 2012), https://melidonium.ro/2012/06/15/mihai-stirbu-iubirile-scriitorilor-octavian-goga-si-veturia-goga/; Carmen Dragomir, „La Ciucea între Iubire și spionaj", Jurnalul.ro (26 iunie 2009), http://jurnalul.ro/campaniile-jurnalul/redescoperirea-romaniei/la-ciucea-intre-iubire-si-spionaj-512658.html.

8 Conform Simina Stan, „Horia Creangă inedit", articol disponibil online la: http://arhitectura-1906.ro/2012/09/horia-creanga-inedit/.

Fig.03: Imobilele din Intrarea Armașului nr. 9 și 11. [fotografie de Ana Maria Hariton]

Radu Dudescu[9]. Antreprenorul imobilului de la nr. 14 (casa Veturia Goga) este inginerul Aurel Ioanovici[10].

Elemente arhitectural-urbanistice

Avand o conformare caracteristica în „T", intrarea se compune din 15 imobile, reprezentând o secțiune stilistică caracteristică pentru perioada 1930-1940, dispuse după cum urmează:

Două clădiri în stil pitoresc-mediteranean constituie „poarta" intrării (numerele 12 și 14 ale străzii Eremia Grigorescu). Cele două laturi (sud și nord) ale intrării diferă apoi substanțial din punct de vedere stilistic, fiind însă unificate de masa și dispunerea relativ similară a clădirilor. Pe latura de sud găsim o succesiune de imobile cuplate (2, 4; 6, 8; 10, 12) cu aceeași retragere de la aliniament și retrageri similare față de lateralele de lot. Latura de nord este constituită din imobile cuplate (Eremia Grigorescu14, Armașului 1, 5, 7) și un imobil izolat (nr. 3), cu aceeași retragere de la aliniament. Retragerile de la limitele laterale ale loturilor sunt similare cu cele de pe latura opusă, cu excepția numărului

9 Ultimii patru arhitecți sunt menționați în *Studiul istoric de fundamentare Zona protejată Pitar Moș Nr. 34* (autori UAUIM și Quatro Design).

10 Sau Ivanovici, conform Simina Stan, „Horia Creangă inedit".

Fig.04: Imobilul din Intrarea Armașului nr. 6.
[fotografie de Mihaela Criticos]

Fig.05: Imobilul din Intrarea Armașului nr. 7.
[fotografie de Mihaela Criticos]

5, care are o retragere mai mult decât dublă. Această retragere asigură de fapt corespondența limitei fațadelor principale ale clădirilor de pe cele două fronturi (nr. 5 și nr. 10). Există o aliniere sesizabilă a volumelor construite de pe cele două laturi, acestea suprapunându-se pe cel puțin o limită și perfect în cazul numerelor 5, 7 și 10, 12. Latura de est a incintei este constituită din trei clădiri înșiruite dispuse la aliniament. Pe una dintre laturile dreptunghiului de întoarcere (sud) se găsește o clădire izolată (vila Ciulli), căreia i se opune curtea de mari dimensiuni a imobilului Goga.

Regimul de înălțime variază între P+1 (numerele 2 și 4) și P+3/5 – cu două retrageri succesive pentru etajele 4 și 5 (nr. 8), P+4 (nr. 12). Cu toată această aparentă variație a înălțimilor, intrarea are un caracter unitar. Laturile lungi sunt constituite în special din clădiri P+3, iar cea de capăt are înălțime P+2 și un accent P+4 în capătul de nord.

În ceea ce privește tipologia funcțională a cădirilor, întâlnim o diversitate puțin obișnuită în cazul intrărilor, caracterizate de obicei prin prezența imobilelor cu apartamente având suprafețe și nivel de confort similare. Aici, vile de mari dimensiuni (casa Emanuel Tătărescu, casa Veturia Goga, vila Ciulli) se învecinează cu imobile de locuințe colective având câteva apartamente la scară.

Vocabularul stilistic este foarte variat: de la eclectismul pitoresc cu tentă mediteranean-florentină (nr. 4, 6, 11) sau balcanică (nr. 9) la Art Deco (nr. 5, 3) și modernism interbelic în forme relativ pure (nr. 1, 7, 10, 12, 13), cu influențe Art Deco (nr. 1, 7) sau clasicizante (nr. 8).

Toate aceste diferențe sunt atenuate prin: dispunerea spațială a volumelor construite, tipul de acces (pentru majoritatea clădirilor accesul se face prin curte, pe fațada laterală), înălțimea și forma gardurilor (pentru construcțiile în stil pitoresc mediteranean – pline, de piatră sau de zidărie tencuită, cu acoperitoare de olane și cu porți de feronerie decorativă; pentru cele moderniste / Art Deco – cu o combinație de soclu plin și elemente de feronerie), numărul restrâns de materiale de finisaj (calcio vecchio în tonuri de galben și ocru pentru stilurile eclectice de inspirație mediteraneană – așa numitul „mauro-florentin"; terasit în tonuri de gri cald sau tencuieli cu praf de piatră pentru imobilele moderniste și Art Deco).

Elemente tehnice, stare fizică, riscuri

Fără a demonstra performanțe tehnice deosebite, clădirile sunt reprezentative pentru tehnologia specifică a perioadei, fiind în majoritate realizate pe structuri de zidărie cu planșee de beton armat. Datele avute la dispoziție nu permit stabilirea rolului componentelor de lemn ce apar în fațade ca elemente decorative ale clădirilor în stil eclectic-pitoresc (console, grinzi aparente), fiind greu de determinat dacă este vorba de elemente false, cu rol decorativ, sau chiar de elemente structurale. În cazul clădirilor moderniste, modalitatea de acoperire în șarpantă cu învelitoare metalică, invizibilă de la nivelul străzii, reprezintă o adaptare, frecvent întâlnită, a acoperișului terasă la condițiile locale.

Deși clădirile intrării au o stare aparent bună de conservare – cu câteva degradări la nivelul tencuielilor –, starea structurală rămâne de evaluat, având în vedere că imobilele, chiar dacă nu aparțin unei categorii de risc, au trecut prin trei cutremure importante. În general, starea tencuielilor exterioare și a elementelor decorative este semnificativ mai bună decât în cazul altor intrări interbelice. Renovarea fațadelor imobilelor de la numerele 14 și 9 (ante 2010), Eremia Grigorescu 14 și Armașului 11 (post 2010) a dus la modificări probabile (nr. 14, 9) sau certe (Eremia Grigorescu 14, Armașului 11) ale aspectului exterior. Astfel, pentru clădirile renovate anterior anului 2010 este de presupus o modificare a texturii finisajului pentru ambele clădiri și a nuanței culorii pentru vila Goga, care are în prezent un galben mult prea viu, nuanță sigur neutilizată în perioada construirii. Pentru construcțiile din str. Eremia Grigorescu 14 și Armașului 11 modificările sunt documentate. A dispărut în ambele cazuri finisajul exterior în calcio-vecchio, tipic pentru mauro-florentinul bucureștean (și pentru

Fig.06: Imobilul din Intrarea Armașului nr. 14. [fotografie de Ana Maria Hariton]

totalitatea stilurilor regionale[11] sau *revival*-urilor echivalente[12]). Culorile au fost de asemenea modificate simțitor. Clădirea din Eremia Grigorescu a trecut de la un cărămiziu deschis la un galben pal, iar cea de la nr 11 de la gri bej la alb, cu elemente decorative finisate în ocru.

Păstrarea integrală și starea bună de conservare a elementelor tipice de tâmplarie-feronerie decorativă (uși de acces, grilaje, ferestre ale caselor scării), a ancadramentelor și portalurilor, a gardurilor și a porților de acces în curți, contribuie substanțial la unitateta intrării. S-a păstrat de asemenea și învelitoarea de olane a acoperișurilor unora dintre casele „mauro-florentine" (numerele 2 și 6), înlocuirea învelitorii clădirii de la nr 14 str. Eremia Grigorescu păstrând aspectul inițial.

Starea fizică a intrării se situează în media zonelor înconjurătoare ce se găsesc în stări de conservare foarte diferite: de la excepțională – pentru marile vile de lux ce compun parcelarea Ioanid sau clădirile izolate eclectice de mari dimensiuni de pe strada Eremia Grigorescu, la o stare de degradare ușor observabilă a locuințelor colective moderniste din piața Lahovari.

Ca urmare a organizării spațiale a apartamentelor și a amplasării centrale a ansamblului, clădirile din Intrarea Armașului au fost de la început locuințe de

11 De exemplu neo-mediteraneanul Coastei de Azur sau, uneori, stilul Maur al coloniilor franceze.

12 *Mediterranean Revival*-ul și *Spanish Revival*-ul din California și Florida sau din Australia.

lux sau măcar de confort superior, statut pe care l-au păstrat și în prezent. În această situație, pericolele majore sunt reprezentate nu atât de neîntreținere, cât mai ales de efectele lucrărilor de izolare termică .

Evaluare-concluzii

În general, majoritatea intrărilor bucureștene, care conțin apartamente cu confort sporit însă cu suprafețe medii și mici, reflectă rolul clasei mijlocii în structura socială a orașului. Această intrare, prin suprafețele foarte generoase ale apartamentelor sau vilelor, dovedește difuzarea acestei tipologii urbane în rândul claselor avute, ilustrându-le preferințele stilistice .

Prin tipologia spațială caracteristică și prin limbajul arhitectural ce reflectă variantele locale ale arhitecturii interbelice, intrările reprezintă o modalitate de locuire colectivă specifică Bucureștiului, beneficiind de „o individualizare spațială obținută printr-o ierarhie nuanțată între spațiul public și privat”[13]. Vocabularul stilistic ce caracterizază clădirile din majoritatea intrărilor interbelice este cel dominant în Bucureștiului perioadei, vocabular situat la confluența dintre Modernism și Art Deco. În consecință, aceste intrări se remarcă prin unitatea expresiei formale, fiind percepute ca zone cu un grad ridicat de coerență. În acest context, Intrarea Armașului capătă o semnificație aparte, înfățișând multitudinea variațiilor stilistice ale arhitecturii interbelice. Imobilele ansamblului sunt caracteristice pentru o realitate construită plurivalentă, în care utopia teritorială a „mauro-florentinului”, „pitorescul balcanic”, Art Deco-ul și Modernismul (în variante diverse, de la clasicizant la radical) se îmbină, oferind imaginea complexă a unui „modernism hibrid”, ce asigură unitatea remarcabilă a ansamblului, prin mijloace mai degrabă urbanistice decât stilistice. Utilizarea materialelor și a detaliilor de finisaj – cu preluarea unor brâie decorative de olane chiar și în cazul clădirilor Art Deco –, precum și prezența unui parapet parțial plin al gardurilor accentuează caracterul unitar al ansamblului, contribuind la crearea senzației de apartenență la o vecinătate restrânsă.

Intrările, ca și imobilele în „U”, „L” sau „H”, reprezintă forme urbane tipice ale Bucureștiului. Ele valorizează terenurile libere rezultate din evoluția istorică a orașului (parcele de mari dimensiuni, loturi dezvoltate în adâncime), înscriindu-se firesc în evoluția urbană și creând una dintre imaginile caracteristice ale modernității locale. Expresia stilistică a imobilelor se raportează la formulele arhitecturale dominante ale anilor 1930 (în general modernism ne-radical sau/și Art Deco, însă și stiluri pitorești sau neoromânesc). Intrările reflectă modificarea

13 Petru Gheorghiu, *Un specific de locuire bucureștean* (București: Editura Universitară „Ion Mincu”, 2003), 89.

Fig.07: Intrarea Armașului. [fotografie de Mihaela Criticos]

tipului de locuire din zona centrală, care înclină acum semnificativ spre locuința colectivă și realizează o densificare lizibilă a țesutului urban. Formula spațială aleasă permite însă în continuare o gradare a trecerii între spațiul public și cel privat – caracteristică Bucureștiului – prin intermediul spațiului semi-public al intrării.

Comparate cu organizări spațiale similare ale începutului de secol XX[14], intrările se remarcă prin densitate și caracter urban. Sistemul intrărilor („cul de sac", „blind alleys", „loops", „lollipops") s-a aplicat în exemplele engleze sau americane de tipul orașelor grădină, pentru a crea zone de intimitate ferite de viteza traficului circulațiilor conectoare principale. Deși creează aceeași senzație de intimitate, de spațiu semi-privat, intrările bucureștene nu rezultă atât din dorința rezolvării retragerii din traficul auto cât, mai ales, din necesitatea utilizării unor parcele neconstruite, specifice dezvoltării orașului. Loturile adânci, curțile și grădinile de mari dimensiuni rămase în zone centrale ale orașului sunt ocupate în anii 1930 prin acest tip de dezvoltări imobiliare ce presupun o utilizare intensivă a terenului și permit crearea unei imagini urbane

14 Hampstead Garden Suburb (Londra 1906; proiectat de Raymond Unwin si Richard Barry Parker); Whytenshave (Manchester; 1927-1941; arh. Barry Parker); Radburn (New Jersey; 1929; proiectat de Clarence Stein, Henry Wright)

coerente. Densitatea, regimul de înălțime și preferința stilistică pentru variantele locale ale modernismului și pentru stilurile cu caracter urban sunt elemente care le diferențiază substantial de exemplele mai sus amintite.

Bibliografie selectivă

Celac, Mariana, Octavian Carabela și Marius Marcu Lapadat, *București arhitectură și modernitate – un ghid adnotat*. București: Editura Simetria, 2005.

Gheorghiu, Petru, *Un specific de locuire bucureștean*. București: Editura universitară „Ion Mincu", 2003.

Mihai, Cristina, „O casă ridicată cu «5 minute» înainte să înceapă războiul: povestea locului în care «cresc» elitele României", 13 iunie 2013, articol disponibil online la http://www.wall-street.ro/special/cladiri-emblema-ale-romaniei/149890/cladiri-emblema.html.

Southwort, Michael și Joseph Handeranben, „Reconsidering the Cul-de-sac". *Acces* 24(2004).

Stan, Simina, „Horia Creangă inedit", 30 septembrie 2012, articol disponibil online la http://arhitectura-1906.ro/2012/09/horia-creanga-inedit/

UAUIM; Quatro design – arhitecți și urbaniști asociați, *Definirea regimului tehnic al construcțiilor supuse autorizării în zonele protejate și în zonele de protecție ale monumentelor istorice în scopul protejării patrimoniului arhitectural și urbanistic al municipiului București. Etapa a II-a/ 2009, Faza 1.B – Studiu istoric de fundamentare zona protejată nr. 34 – Pitar Moș*, disponibil online http://pmb.ro/servicii/